

Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА

МАТНИНГ
АНТРОПОЦЕНТРИК
ТАДҚИҚИ

“Фан”

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
АЛИШЕР НАВОЙ НОМИДАГИ ТИЛ ВА АДАБИЁТ
ИНСТИТУТИ

Дурдана ХУДОЙБЕРГАНОВА

МАТНИНГ
АНТРОПОЦЕНТРИК
ТАДЌИҚИ

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
“Фан” нашриёти
Тошкент – 2013

УЎК: 811.512.135
КБК: 81.2 Ўзб

Мазкур монографияда ўзбек тилидаги матнларни антропоцентрик парадигма асосида тадқиқ этиш муаммолари ёритилган. Ўзбек тилидаги матнларнинг энг муҳим когнитив-семантик, лингвокультурологик ҳамда психолингвистик ҳусусиятлари матн яратилиши ва мазмуний идроки мисолида таҳдид этилган.

Монографиядан тилшунослар, матн лингвистикаси билан шугууланаётган тадқиқотчилар ҳамда бакалавр ва магистрлар, умуман, филолог мутахассислар фойдаланишлари мумкин.

The problem of investigation of Uzbek texts on the base of anthropocentric paradigm is described in this monography. Uzbek texts' very important cognitive-semantic, linguo-cultural and psycholinguistic peculiarities are analyzed on the example of text creating and understanding of text's meaning.

This monography will be used by linguists, researcher who is doing research on the field of textual linguistics, in general, philologists.

Масъул мұхаррир:
филология фанлари доктори, профессор Н. Маҳмудов

Тәжризчилар:
филология фанлари доктори, профессор М. Миртоғиев
филология фанлари доктори, профессор Э. Бегматов

ISBN 978-9943-19-256-0

© ЎзР ФА "Фан" нашриёти, 2013 йил

КИРИШ

ХХ аср жаҳон тилшунослиги тарихида матн лингвистикаси шаклланган ва мустақил йўналишлардан бирига айланган давр ҳисобланади. Лисоний ҳодисаларни йирик масштабларда тадқиқ этувчи мазкур соҳа XXI асрда янада жадал суръатлар билан ривожланиб, фан одиги янги муаммоларни кўндаланг қўймоқда. Ана шундай муаммолардан бири тиа тизимини антропоцентрик парадигма асосида тадқиқ этишdir. ХХ асрнинг сўнгти чорагида юзага келган антропоцентрик парадигма тилшуносликда туб бурилиш сифатида баҳоланиб¹, бу борада кўплаб тадқиқотлар яратилмоқда.

Тилшуносликда антропоцентрик парадигманинг шаклланиши тиа эгаси – сўзловчи шахс омилини тадқиқ этиш билан боғиқдири. "Тилшуносликда антропоцентрик бурилишнинг юзага келиши структурализмнинг тиалини тадқиқ этишининг "ўзида ва ўзи учун" тамойилини четга суриб, асосий эътиборини шахс омилига қаратди².

Маълумки, жаҳон тилшунослигига матнга дастлаб асосан семантик ва синтактик нуқтаи назардан ёндашилган. Кейинги йилларда, ҳусусан, XXI аср бошларидан уни лингвокультурологик, прагматик, социолингвистик, когнитив ва психолингвистик тамойиллар асосида тадқиқ этиш тенденцияси кучайди. Матнга фақат тиа тизими унсурларининг нутқиқа кўчирилиши жараёни маҳсули сифатида эмас, балки ижтимоий қимматга эга бўлган мулоқот шакли, ўзида муйян интеллект эгасининг билимларини, лисоний тафаккурини акс эттирувчи ментал қурилма сифатида қарала бошланди.

Жаҳон тилшунослигининг лингвопрагматика, лингвокультурология, писхолингвистика, когнитив тилшунослик, этнолингвистика, дискурсив таҳдид каби йўналишларида матн яратилиши ва идрокида шахс омили масаласи тадқиқот объективнинг марказини ташкил этади. Мазкур соҳаларнинг юзага келиши фанда инсонни

¹ Нурмонов А. Мустақиллик даврида ўзбек тилшунослиги тараккёти / Ташланган асарлар. З жилдан. – Тошкент, 2012. З-жилд. – Б. 38.

² Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / Филологические науки. – 2001. – №1. – С. 64.

Матнинг антропоцентрик тадқиқи

янада чуқурроқ ўрганиш ҳамда лисоний фаолиятни кенгроқ ёритиши ҳаракатлари билан боғлиқдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида: “...ўзликни англаш, миллий онг ва тафакурнинг ифодаси, авлодлар ўртасидаги руҳий-маънавий боғлиқдик тил орқали намоён бўлади”, – деб алоҳида таъкидданади¹. Матнин антропоцентрик парадигма асосида тадқиқ этиш тилнинг жамиятнинг энг муҳим субъекти бўлган шахс билан алоқадор жиҳатларини ўрганишда алоҳида аҳамият касб этади. Хусусан, матн яратилиши ва унинг мазмуний идроки масалаларини антропоцентрик парадигма асосида тадқиқ этиш ўзбектилида сўзлашувчи тилэгалирининг “тафаккур грамматикаси”ни, лисоний онг даражаси ҳамда миллий-ассоциатив фикрлаш тарзини ёритиб беришда муҳимдир.

Жаҳон тиалшунослигида тил тизимини шахс билан боғлиқ тарзда ўрганиш асосан лингвистик семантика, когнитив тиалшунослик, психолингвистика, прагматик тиалшунослик, лингвокультурология оид тадқиқотларда намоён бўлган. Хусусан, В. фон Гумбольдт, Л.Вайсгербер, Э.Сепир, Б.Л.Уорф, А.А.Потебня, Ж.Лакофф, М.Жонсон, Ван Дейк Т.А., УЧейф, Н.Хомский, Э.Рош, Ю.Н.Степанов, А.В.Шчерба, А.А.Леонтьев, Н.И.Жинкин, Е.С.Кубрякова, В.З.Демьянков, В.А.Маслова, Н.И.Караулов, Ф.К.Седов каби тиалшуносларнинг ишларида тил тизими шахс омили билан боғлиқлида тадқиқ этилган. Ўзбек тиалшуносларининг лингвистик семантика, прагматика, когнитив тиалшуносликка оид тадқиқотлари ўзида антропоцентрик йўналиш тенденцияларини намоён қиласа-да, бу борадаги тадқиқотлар ҳали етарли даражада эмас.

Таъкидлаш лозимки, ўзбек тиалшунослигида матнинг лингвопоэтик, прагматик, деривацион, коммуникатив хусусиятларига багишланган муайян тадқиқотлар амалга оширилган. Лекин ўзбек тиалида яратилган матнлар шу вақтга қадар антропоцентрик аспектда яхлит ҳолда тадқиқ қилинган эмас.

Жаҳон тиалшунослигида прагмалингвистика, дискурсив таҳдил, когнитив тиалшунослик, лингвокультурология каби соҳаларнинг юзага келиши ва ривожланиши матн яратилиши ҳодисасининг талқинида ҳам жиддий назарий қарашларнинг пайдо бўлишига олиб келди. Хусусан, матн таҳдилига антропоцентрик нуқтаи назардан ёндашиш бугунги тиалшуносликнинг етакчи йўналишларидан бирига айланди. Мураккаб ва серқирра ҳодиса ҳисобланган матн

¹ Каримов И. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 83.

Кириш

тадқиқида сўзловчи – матн – тингловчи (ёзувчи – матн – ўқувчи) дан иборат учлик асосий обьект бўлиши лозимлиги кўплаб тадқиқотчилар томонидан таъкидланмоқда¹.

Таниқли рус тиалшуноси Ю.Н.Караулов тил ва шахс масалала-рига багишланган мақолалар тўпламига ёзган сўзбошисида “Хар қандай матн ортида лисоний тизимларни эгаллаган муайян шахс туради” деган фикрни алоҳида таъкидлаган эди². Дарҳақиқат, тил ва шахс муносабатларини ёритиб беришда энг муҳим манба бу матндири. Зоро, у тилнинг барча сатҳларини мужассам этувчи нутқий тузилма бўлиши билан бирга, сўзловчи (ёзувчи) шахснинг лисоний компетенциясини ўзида тўлиқ намоён этувчи ҳодиса ҳамдир. Матннинг ташқи ва ички тузилиши муайян миллатта мансуб тил эгаларининг шахснинг лисоний қобилиятини акс эттирувчи ўзига хос кўзгуга ўхшатиш мумкин.

Матн тадқиқига оид ишларда уни яратувчи шахсга эътиборнинг қаратилиши дастлаб психолингвистика ва прагмалингвистика йўналишидаги тадқиқотларда кўзга ташланган бўлса, бугунги кунда шиддат билан ривожланаётган когнитив тиалшунослик, функционализм, этнолингвистика, лингвокультурология, дискурсив таҳдил каби соҳалар ушбу масалани тиалшуносликнинг марказий муаммоларидан бирига айлантириди.

Проф. Н.Маҳмудов антропоцентрик парадигманинг шакла-ниши ҳакида қўйидағи фикрларини баён қиласи: “Тилнинг ана шундай обьектив хусусиятига мувофиқ равишида антропоцентрик парадигмада инсон асосий ўринга чиқарилади, тил эса инсон шахсини таркиб топтирувчи бош унсур ҳисобланади. Мутахассислар таниқли рус адаби С.Довлатовнинг “инсон шахсиятининг 90 фойзини тия ташкил қиласи” деган ҳикматомуз гапини тилга оладилар. В.А.Маслова таъкидлаганидай, инсон ақлини, инсоннинг ўзидаидай, тилдан ва нутқ яратиш ҳамда нутқни идрок қилиш қобилиятидан ташқарида тасаввур этиб бўлмайди”³.

Бугунги тадқиқотларни кузатар эканмиз, шундай бир ҳолатни сезмаслик мумкин эмас: лисоний фаолият бажарувчиси бўлган шахс омилини ўрганиш юқорида қайд этилган тиалшунослик соҳалари –

¹ Қаранг: Кубрякова Е.С. О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика. Т.1. – М., 2001. – С.72-81.

² Қаранг: Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задача её изучения // Язык и личность. – М., 1989. – С. 3-8.

³ Маҳмудов Н. Тилнинг мукаммал тадқиқи йўлларини излаб... // Ўзбек тили ва адабиети. – Тошкент, 2012. – № 5. – Б. 6-7.

Матннинг антропоцентрик тадқиқи

психолингвистика, лингвокультурология, когнитив тилшунослик, pragmalingvistika каби соҳаларда чуқурлашиб бормоқда. Айни вақтда, тил тизимиға антропоцентрик ёндашув ушбу соҳаларнинг энг сўнгти ютуқларини ўзида мужассам этиб, мустақил парадигма сифатидаги мақомини тобора мустаҳкамлаб бормоқда.

Айрим тилшуносларнинг фикрича, антропоцентрик парадигма ўтган асрда структурализм муваффақиятлари натижаси сифатида юзага келган “ўзида ва ўзи учун” тамоилини бутуналай четга суриб қўйди¹. Бунда асосий эътибор нутқий фаолият бажарувчиси, яъни нутқ тузвучи ва уни идрок этувчи тил эгасига қаратида.

Айтиш жоизки, илмий парадигмага “til эгаси” категорияси-нинг киритилиши тилшунослика шахс, лисоний онг, тафаккур, фаолият, менталлик, маданият каби тушунчаларнинг янада фаоллашишини тақозо этади². Шахс омилиниң тадқиқи тилшунослик фанининг психология, фалсафа, мантиқ, маданиятшунослик каби фанлар билан бир нуқтада кесишишга ҳам олиб келади.

“Тил эгаси” тушунчаси ҳозирги вақтда тилшунослика асосан қўйидаги маъноларда ишлатилмоқда: а) муайян тилда нутқий фаолиятни амалга оширувчи, яъни нутқ тузиш ва уни идрок этиш қобилиятига эга бўлган шахс; б) тилдан мулоқот воситаси сифатида фойдаланувчи шахс, коммуникант; в) ўз миллатининг милдий-маданий, маънавий қадрияларини акс эттирувчи дугат таркибини эгаллаган, уни намоён этувчи шахс; муайян тил вакили³.

Ҳозирги тадқиқотларда тилшунослиknинг тураи йўналишлари шахс омили масаласига ўз хусусиятидан келиб чиқиб ёндашмоқда.

Матн талқини ва шахс омили масаласи матн яратилиши ва унинг мазмуний перцепцияси муаммолари билан узвий боғлиқдир. Бу масалани тадқиқ этишда матн яратувчи шахснигина эмас, уни идрок этувчи шахс – тингловчи ёки ўқувчи омилини ҳам ўрганиш мухимдир. Ш.Сафаров сўзлари билан айтганда: “Лисон инсон мавжудигини, унинг ижтимоий тажриба-фаолиятини таъминловчи ҳодисадир. Демак, лисон тадқиқи билан шугулланётган кимса беихтиёр ўзини билиши билан машгулdir, зеро, лисоний фаолият ҳодисасининг моҳияти – унинг ижрочиси – шахс ва ушбу шахснинг ижтимоий, шахслараро муносабатга киришиши билан

¹ Қаранг: Воркачев С.Т. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкоznании // Филологические науки. – Москва, 2001. – № 1. – С. 64.

² Седов К.Ф. Дискурс и личность. М., 2004. – Б. 5.

³ Воркачев С.Т. Кўрсатилган мақола. – Б. 8-11.

Кириш

белгиланади¹. Рус тилшуноси Р.И.Гальпериннинг фикрига кўра эса қоғозга ёзилиб, ҳали ўқилмаган матн ҳаракатсиз матнди². Хусусан, ёзма матн ўқувчи томонидан ўқилмагунча ҳаракатга келмайди, унда ифодаланган мазмун ва прагматик мақсад, оҳанг орқали юзага келган кайфият ўқувчи томонидан тушунилмайди ва ҳис этилмайди.

Матн яратувчи ва уни идрок этувчи шахс омилини ўрганиш тадқиқ объектига турли жиҳатлардан, хусусан, семантиқ, психолого-гик, прагматик, когнитив ва лингвокультурологик нуқтаи назардан ёндашишни тақозо этади.

Матн яратилишида ёзувчи (ёки сўзловчи) омилини тадқиқ этиши индивидуал услуб масаласини ҳам чуқурроқ ёритишга олиб келади. Зоро, тилшунослигимизда муайян ёзувчи ёки шоир услуби асосан сўз ва гап сатҳи мисолида ўрганилган. Индивидуал услубга бу тарздаги ёндашув кўп ҳолларда ижодкор услубининг барча қирраларини тўлиқ кўрсатиб беришга монелик қиласи.

Н.И.Жинкин таъбири билан айтганда: “Инсон алоҳида гаплар воситасида эмас, матн воситасида сўзлади³. Шу сабабли ҳам муайян шахс услуби у яратган матнлар асосида тадқиқ этиласагина, кутилган натижаларга эришиш мумкин. Бирор ёзувчи ёки ижодкорнинг нутқий услубини унинг сўз қўллаш ёки жумла тузиш маҳорати нуқтаи назари билан тадқиқ қилиш усули бугунги кун талабига жавоб бермайди. Шу боисдан матн яратилиши масаласини шахс услуби билан узвийлиқда ўрганиш матннинг лингвистик жиҳатларига теранроқ назар билан қарашга олиб келади.

Матн яратилиши билан боғиқ муаммолардан бири – унинг лингвокогнитив томонидир. Ўзбек тилшунослигига бу борада муайян ишлар амалга оширилди: Ш.Сафаровнинг “Когнитив тилшунослик” китобида бу соҳанинг назарий масалалари ёритилган бўлса, С.Боймираеванинг докторлиқ диссертациясида матннинг когнитив-дискурсив фаолият эканлиги ҳақидаги фикрлар илгари сурилган⁴.

Маълумки, когнитология ўз моҳиятига кўра семантика билан узвий боғлиқдир. А.В.Кравченконинг фикрига кўра “... когнитив

¹ Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Тошкент, 2008. – Б. 5.

² Гальперин Р.И. О понятии текст // Вопросы языкоznания. – Москва, 1974. – №6. – С.22.

³ Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М., 1982. – С. 108.

⁴ Қаранг: Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – Б. 91; Боймираева С.Ў. Ўзбек тилда матннинг коммуникатив-прагматик мазмунини шакллантирувчи категориялар: Филол. фанлари д-ри ... дисс. автореф. – Тошкент, 2010. – Б. 49.

Матннинг антропоцентрик тадқиқи

тилшунослик ўз олдига тил воситасида билимларни сақлаш, ифодалаш ва узатиш механизмларини тадқиқ этиши асосий вазифа қилиб қўяди¹. Бундай вазифа эса, табиийки, инсон томонидан амалга оширилади. Жаҳон тилшунослигида яратилган бой назарий маълумотларга суюнган ҳолда муайян ижодкор шахс тилининг лингвокогнитив хусусиятларини ўрганиш ўзбек тили соҳибининг тафаккур тарзини ёритиб беришда муҳим аҳамият касб этади.

Матн яратилишида шахснинг когнитив фаолиятини тадқиқ этиш ўзбек менталитетига хос фикрлаш тарзини ҳам чуқурроқ ёритишига хизмат қиласи. Зоро, матнда концептуаллашган фикр айrim ҳолларда этник характерда ҳам бўлиши мумкин².

Матн яратилиши жараёнини тадқиқ этиш орқали Н.И.Жинкин томонидан қайд этилган универсал предмет кодларининг лисоний шакл олиш босқичларини таҳлил этиши мумкинки, бу босқичлар хусусан бадий матн яратувчи шахс фаолиятида ўзига хос тарзда амал қиласи³. Бинобарин, муайян шахс нутқининг лингвокогнитив хусусиятларини ўрганиш ўзида кўп ҳолларда имплицитликни намоён этувчи бадий нутқ яратилиши механизмига оид кўпгина қоронги ва сирли “худудларни” ёритиш имконини ҳам беради.

Бугунги кунда кўплаб тадқиқотчилар XXI асрни фанлар интеграцияси аспи деб ҳисобланмоқдалар. Муайян обьект моҳиятини ёритища фанлараро ҳамкорлик ўз натижаларини бермоқда. Бу каби ёндашувдан мураккаб мавжудот бўлган шахс феноменининг нутқий фаолиятини тадқиқ этишда ҳам фойдаланиш энг тўғри йўлдир. Зоро, инсон нутқи унинг ўзи каби мураккаб ва кўп қиррали ҳодиса ҳисобланади. Бу борада тилшунослик соҳаларининг ҳамкорлиги ўз самараларини бериши шубҳасизdir.

Айтишлозимки, XXI асрнинг дастлабки йилларида ўзбек тилшунослигида матн лингвистикаси йўналишида жиiddий тадқиқотлар амалга оширилди: матн лингвопоэтикаси, унинг мазмуний идроқи, прагматик, деривацион ва психолингвистик хусусиятлари, матн модаллиги ва темпораллиги ҳақида монографик аспектдаги ишлар юзага келди⁴. Шу билан бирга матн лингвистикасида ҳали тадқиқ

¹ Кравченко А.В. Знак, значение, знание. Очерк когнитивной философии языка. – Иркутск, 2001. – №1. – С.60.

² Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Тошкент, 2008. – Б. 245.

³ Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М., 1982.

⁴ Ҳакимов М. Ўзбек тилида матннинг прагматик талқини: Филол. фанлари номзоди ... дисс. автореф. – Тошкент, 2004. – 23 б.; Азимова И.А. Ўзбек тилидаги газета

Кириш

объектига тортилмаган муаммолар ҳам талайгина. Улардан бири матннинг антропоцентрик хусусиятларини ёритишидир.

Тилшунос олим Н.А.Арутюнова таъбири билан айтганда, “... бир мақсадга йўналтирилган ижтимоий фаолият турни, кишиларнинг ўзаро муносабатларида ва улар онгининг механизмлари (когнитив жараёнлар) да қатнашувчи нутқ; воқелик билан муносабатда олинган матн¹ бўлган дискурс муаммосини ҳамда лисоний тафаккур бажарувчиси бўлган шахс фаолиятини ўзаро алоқадорликда тадқиқ этиши ўзбек тилшунослигида антропоцентрик таҳлил тадмойилларини белгилашда муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, дискурс мақомидаги матнни унинг юзага келиши, идроқ этилиши ва тушунилиши нутқтаи назаридан ўрганиш матн ҳақидағи назарий қарашларни янада чуқурластиради.

Дискурсив фаолият эгаси бўлган шахс интеллекти ва фикрлаш тарзининг матн шаклига кириш жараёни механизмларини тадқиқ этиш эса тафаккур моделларининг ўзбек тилидаги инъикосига хос хусусиятларни аниқлашга имконият яратади. Фикримизча, бунда матннинг нутқи услубларига кўра турларидан бири бўлган бадий матн таҳдили ўзбек тилшунослиги учун бой материаллар бера олади.

Кўплаб тадқиқотчиларнинг эътироф этишича, когнитив тилшунослик ва лингвокультурология антропоцентрик парадигманинг етакчи йўналишлари ҳисобланади². Биз ҳам бу фикрни эътироф этган ҳолда психолингвистика соҳасини ҳам шу қаторга киритиш лозим, деган фикрни илгари суриш тарафдоримиз. Зоро, когнитив тилшунослик ва лингвокультурология жуда кўп нутқларда психолингвистика билан кесишади. Яна шу нарсани таъкидлаш лозимки, тадқиқ обьектимиз бўлган матн яратилиши ва унинг мазмуний идроқи масаласи бевосита психолингвистик омилларга ҳам даҳдор ҳисобланади. “Психолингвистика асослари” китобининг муаллифлари И.Н.Горелов, К.Ф.Седовларнинг таъкидига кўра, “психолингвистика тилшуносликдаги антропоцентрик йўналишнинг

матнлари мазмуний перцепциясининг психолингвистик тадқиқи. – Тошкент, 2008. – 26 б.; Юдашев М.М. Бадий матннинг лингвопоэтик тадқиқи: Филол. фанлари д-ри... дисс. – Тошкент, 2009. – 48 б.; Турниёзова Ш. Ҳозирги ўзбек тилида матн шаклланишининг деривацион хусусиятлари: Филол. фанлари номзоди ... дисс. автореф. – Тошкент, 2010. – 26 б.; Боймирзаева С. Ўзбек тилида матннинг коммуникатив-прагматик мазмунини шакллантирувчи категориялар: Филол. фанлари д-ри ... дисс. автореф. – Тошкент, 2010.

¹ Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 136-137.

² Маҳмудов Н. Тилнинг мукаммал тадқиқи йўлларини излаб... // Ўзбек тили ва адабиети. – Тошкент, 2012. – № 5. – Б. 3-16.

Матнинг антропоцентрик тадқиқи

ядросини ташкил этади¹. Шу боисдан мазкур тадқиқотда ўзбек тилидаги матнларни уч жиҳатига кўра, яъни когнитив-семантик, психолингвистик ва лингвокультурологик хусусиятлари асосида тадқиқ этиш асосий мақсад қилиб қўйилди. Бадиий, сўзлашув ҳамда публицистик услугуда яратилган ўзбек тилидаги насрой ва шеърий матнлар тадқиқот обьекти сифатида танланган. Ўзбек тилидаги матнларнинг антропоцентрик хусусиятлари тадқиқот предметини ташкил этади. Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, бир монография доирасида ўзбек тилидаги матнларнинг барча антропоцентрик хусусиятларини батафсил тадқиқ этишининг имкони йўқ, албатта. Шу боисдан унда ўзбек тилидаги матнларга хос бўлган энг муҳим антропоцентрик жиҳатлардан бири бўлган матн яратилиши ва унинг мазмуний идроки муаммоси таҳдил доирасига тортилди. Ўйлаймизки, матннинг антропоцентрик таҳдили мазкур тадқиқот билангина чекланиб қолмайди. Бу борада ўзбек тилшунослигида яна кўплаб тадқиқотлар яратилиши шубҳасизdir.

¹ Горелов И.Н., Седов К.Ф. Основы психолингвистики. Учебное пособие. – М.: Абидринт, 2001. – С. 4.

1-БОБ

МАТННИНГ АНТРОПОЦЕНТРИК ТАЛҚИНИ

1.1. Матнни когнитив-семантик тадқиқ этиши муаммолари

Ўтган асрнинг сўнгти чорагида ўзининг илк қадамларини қўйган когнитив тилшунослик XXI аср бошидаёқ лингвистиканинг пешқадам соҳаларидан бирига айланниб улгурди. Тадқиқотчилар томонидан “фанлар федерацияси” деб таърифланувчи ушбу соҳанинг ҳозирги вактда ўнга яқин йўналишлари мавжуд.

Проф. Ш.Сафаров томонидан 2006 йилда нашр қилинган “Когнитив тилшунослик” номли монография ўзбек тилшунослигига ушбу соҳа бўйича эълон қилинган дастлабки тадқиқот ҳисобланади.

Когнитив тилшунослик – тилни умумий когнитив механизм сифатида ўрганувчи соҳадир. В.З.Демъянов фикрига кўра, унда тил структураларининг ахборотни қайта ишлашдаги роли нутқ яратилиши ва идрок этилиши нуқтаи назаридан ўрганилади. Бунда нутқ яратувчи ва уни идрок этувчи субъектлар – сўзловчи ва тингловчига ахборотни қайта ишловчи тизим сифатида қаралади².

Олимнинг таъбирича, "... тилшунослик майдонида старт олган тадқиқотчи финища “қўшма фанлар” манзилига етиб келади³. Яъни когнитив тилшунослик билан шугулланмоқчи бўлган шахсдан ушбу соҳанинг юзага келишига асос бўлган психология, неврология, гносеология, социология, сунъий интеллект каби фанлар алифбосидан ҳам хабардор бўлиш талаб этилади.

Когнитив тилшунослик когнитив фаолият тушунчаси билан узвий боғлиқdir. Когнитив фаолият инсоннинг бирор нарса ёки воқеалини идрок этишини амалга оширувчи тафаккур жараёнидir⁴.

Когниция тушунчаси ҳам когнитив тилшунослика марказий

¹ Карапт: Демъянов В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. – Москва, 1994. – № 4. – С. 17–33.

² Демъянов В.З. Кўрсатилган мақола.

³ Демъянов В.З. Кўрсатилган мақола.

⁴ Краткий словарь когнитивных терминов. Составители: Кубрякова Е.С., Демъянов В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. – М., 1997. – С. 47.

ўринда турувчи тушунча бўлиб, у илмий адабиётларда ахборотни идрок этиш, кодлаштириш ва яратиш каби жараёнлар тизими сифатида изоҳланади¹.

Когнитив тиалшуносликда энг фаол қўлланувчи ва турлича таърифларга эга бўлган термин концепт ҳисобланади. Унинг когнитив тиалшунослик, лингвокультурология, шунингдек, адабиётшунослик фанларидағи изоҳи ўзаро фарқланади². Мазкур термин тиалшуносликда ўтган асрнинг 80-йилларигача тушунча сўзига синоним сифатида ишлатилган бўлса³, унинг ҳозирги вақтдаги изоҳи тушунча терминига нисбатан кенгроқ маъно касб этганини кўриш мумкин. Жумладан, Н.Ю.Шведова концепт бу – тушунча эканлиги, бу тушунча ортида эса ижтимоий ёки субъектив тарзда англанувчи, инсон ҳаётининг муҳим моддий, ақлий, руҳий томонини акс эттирувчи, ўз тарихий илдиларига эга бўлган, халқнинг умумий тажрибасини акс эттирадиган мазмун туринини қайд этади⁴.

Проф. Н.Махмудов ўз мақолаларидан бирида концепт термини ҳақида мулоҳаза юритиб, шундай ёзди: “Лингвокультурологик тадқиқотларда айнан концептнинг ифодаланиши муаммоларига жуда катта эътибор қаратилмоқда, интернет материаллари билан танишганда, масалан, Россиядаги тиалшуносликларда бу йўналиш ниҳоятда кенг тарқалганини кўриш мумкин, бу борадаги ишларни санаб, саногига этиш ҳам мушкуда. Ҳатто сўнгги йилларда ёқланган номзодлик диссертацияларининг жуда катта қисми айнан у ёки бу тилда концептнинг лингвокультурологик тадқиқига багишланган”⁵.

Рус тиалшуноси Л.В.Адонина концепт терминига багишланган мақоласида бу терминнинг таниқли тиалшунослар томонидан қайд этилган 12 та таърифини келтиради. Шунингдек, унинг маълумотига кўра, концепт термини ўн нуқтаи назардан тасниф қилинган. Масалан, концепт стандартлашишига кўра универсал, этник, гуруҳга оид ва шахсий концептларга, қўлланишига кўра илмий, бадиий, маший концептларга; ифодаланишига кўра

¹ Кўрсатилган лугат. – Б.51.

² Демьянков В.З. Понятие и концепт в художественной литературе и в научном языке // Вопросы филологии. – Москва, 2001. – №1. – С.35-47.

³ Демьянков В.З. Кўрсатилган мақола.

⁴ Шведова Н.Ю. Избранные работы. – М., 2005. – С. 603.

⁵ Маҳмудов Н. Тиалинг мукаммал тадқиқи йўлларини излаб... // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2012. – № 5. – Б. 9.

лексик-фразеологик, грамматик, синтактик ва матний концептларга бўлинади ва ҳ.к.¹

Концепт термини борасидаги фикрлар Н.Махмудов, Ш.Сафаров ҳамда А.Э.Маматов томонидан батафси изоҳланган². Шу боисдан биз концепт ҳақидаги ўз қарашларимиз билан чекланишини маъқул ҳисоблаймиз. Фикримизча, концепт, дарҳақиқат, ментал тузилма. Шунингдек, у айни вақтда кўп қиррали ва кўп қатламли, ўзида психология, когнитив-семантич ва лингвокультурологик жиҳатларни намоён этувчи тузилмадир. Зоро, концептнинг когнитив ва лингвокультурологик тадқиқотлар обьекти сифатида тавсифланаётгани ҳам шундандололат беради. Шу сабабли биз концептнинг субъектив, ижтимоий, лингвомаданий, бадиий концептлар сифатида типларга ажратилганини ягона моҳиятга турли жиҳатлардан ёндашув сифатида баҳолаймиз. Зотан, тия тизимининг ўзи юқоридаги сифатларни ўзида жамулжам этган ниҳоятда серқира ҳодисалардан бири ҳисобланади.

Когнитив тиалшуносликда лисоний концептуаллаштириш муҳим аҳамиятга эга. Лисоний концептуаллаштириш обьектив воқеълик ёки унинг бирор қисмини тил воситасида ифодалашдир. У “...инсон онгида тўпланган маъноларнинг вербаллаштирилган шакли ва дунё ҳақидаги билимларининг муайян тил воситасида тизимлаштирилиши бўлиб, қисман универсал, қисман миллий характерга эга бўлади”³.

Когнитив фаолиятда когнитив метафораларнинг аҳамияти бекиёсdir. Когнитив тиалшунослик асосчиларидан бири Ж.Лакофф ўз тадқиқотларида метафора фақат тил ҳодисаси бўлибигина қолмасдан, инсоннинг билиш фаолиятида муҳим ўрин тутувчи восита эканлигини чуқур асослаб берган. Когнитология фани нуқтаи назаридан когнитив метафора инсоннинг ўз билимларини намоён қилиши ва концептуаллаштириши усулларидан бири ҳисобланиб, унинг моҳияти бир обьектни бошқа бир обьект воситасида тушунишиш ва тушунишдан иборатдир⁴.

¹ http://rtsu.slavist.t/index.php?option=com_content&view=article&id=149&Itemid=80

² Қаранг: Сафаров Ш. Когнитив тиалшунослик. – Жиззах: Санззор, 2006; Маматов А.Э. Тилага когнитив ёндашувнинг моҳияти нимада? / Ўзбек тиалшунослигининг долзарб муаммолари (проф. А.Нурмонов тавалдудининг 70 йиллигига багишланб ўтказилаётган илмий-амалий ангууман материаллари. – Андижон, 2012. – Б. 212-220. Маҳмудов Н. Кўрсатилган мақола.

³ Рыбникова В.А. Языковая концептуализация социума. – Краснодар, 2011.

⁴ Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем (Перевод Н.В. Перцова) // Теория метафоры. – М., 1990. – С 387-415.

Матнинг антропоцентрик тадқиқи

тальт ҳодисасини матн билан бөглаб ўрганувчи тадқиқотлар сони эса жуда оз. Ваҳоланки, ҳар қандай матн яратилиши “бутундан – бўлакка” жараёнини акс эттиради. Проф. Ш.Сафаров фикрига кўра, гешталт ва матн яратимишини узвийликда тадқиқ этиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади¹.

Матнни тушуниши кодни англаш жараёни сифатида талқин этиш ўтган асрнинг сўнгти чорагида эътиборни жалб қилган қарашлардан бири бўлди. Машҳур психолингвист Л.С.Виготский “Мышление и речь” (Тафаккур ва нутқ) китобида (Москва, 1982) вербал тафаккур табиатини кенг миқёсда ёритиб берди. Кодлаштириш назариясини ривожлантиришда “Жинкин мактаби” деб номланган йўналиш вакиллари катта роль ўйнадилар.

Н.И.Жинкин ўз тадқиқотларида УПК (универсал-предмет коди) ҳақидаги назарияни илгари сурди. Бу қарашларга кўра, инсон нутқи дастлаб унинг онгида аморф – шаклсиз ҳолатда бўлади. Бу шакл вербал шакл эмас, у тасаввур ҳолатида бўлади. Бундай предмет коди барча миллат вакиллари учун универсал характерда бўлиб, уни барча тилларга таржима қилиш мумкин.

Н.И.Жинкиннинг мазкур қарашини И.Н.Горелов ўз тадқиқотларида ривожлантириб, УПК информация узатишнинг коммуникатив усуllibарининг нейрофизиологик кўриниши эканлигини қайд этди. Гореловнинг фикрига кўра, айнан мана шу жараёни тафаккурнинг тилга айланиш босқичида воситачилик вазифасини бажаради².

ХХ асрнинг сўнгти чорагидан жаҳон тилшунослигида лисоний фаолият маҳсулӣ бўлган ҳар қандай нутқий тузилмани уни яратувчи ва идрок этувчи шахс – муаллиф ва реципиент мулоқоти нуқтаи назаридан тадқиқ этишга катта эътибор қаратила бошлианди. Нутқий тузилмани мулоқот жараёни сифатида ўрганиш дискурс тушунчасининг юзага келишига сабаб бўлди.

Ўтган асрнинг 50-йилларида америкалиқ тилшунос Зеллиг Харрис томонидан биринчи марта кўлланган дискурс сўзи бугунги кунда тилшуносликнинг марказий масалаларидан бирини ифодаловчи ҳодисани англатмоқда.

Дискурс тушунчаси ҳозирги даврда шиддат билан содир бўлаётган фанлар интеграциясини ўзида яқъол намоён этади. У адабиётшунослик, тилшунослик, фалсафа, тарих, социология, ан-

¹ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Санзор, 2006.

² Седов К.Ф. Дискурс и личность. – М., 2004. – С. 10–11.

1-боб. Матннинг антропоцентрик талқини

тропология, педагогика, сиёсатшунослик каби фан соҳаларининг ҳар бирида маҳсус дефиницияга эга бўлиши билан бирга, бутунги кунда янги йўналишлардан бири ҳисобланган дискурсив таҳдилнинг ҳам марказий муаммоларидан бирига айланди. Дискурсив таҳдил намояндлари шахснинг лисоний фаолиятини фақат соғтишшунослик нуқтаи назаридан тадқиқ этиш мақсадга мувофиқ эмаслигини, бу масалани ўрганишда бир қанча фанлар эришган муваффақиятлар умумлашмаси кутилган натижаларга олиб келишини таъкидламоқдалар.

Маълумки, *дискурс* (фр. Diskours – нутқ, ҳаракат) термини жаҳон тилшунослигидаги бир неча хил маънода талқин қилинади. Бу термин дастлаб боғланма матн тушунчасини ифодалаган бўлса, кейинчалик сұхбат, диалог тушунчаларига нисбатан ҳам кўлланила бошлианди¹. Антропоцентрик парадигманинг ривожланиши натижасида дискурс термини янада кенгроқ маънога эга бўлмоқда. Мазкур термин остида ҳозирги кунда ўзида экстраполингвистик, хусусан, психологик, ижтимоий ва шахс онги билан боғлиқ омилларни мужассам этган нутқ тузилмасини тушуниш тенденцияси кучайиб бормоқда². Шу билан бирга, *дискурс* сўзи ифодалаган ҳодисани соғтишшунослик нуқтаи назаридан тадқиқ этиб бўлмаслиги, бунда психология, гностология, жамиятшунослик, фалсафа, когнитология каби бир неча фанларнинг ҳамкорлиги тақозо этилиши ҳам айни кунда эътироф этилган ҳақиқатдир³.

Дискурс тушунчасининг бу тарзда талқин этилишига, шубҳасиз, антропоцентрик парадигманинг шаклланиши ва ривожланиши катта таъсир кўрсатди. Дискурсив таҳдил, образли қилиб айтганда, бир неча лингвистик таҳдил йўналишларининг кесишган чорраҳасидир. Чунки дискурсив фаолият, яъни онгай тарзда нутқ яратиш ва уни идрок этиш жараёни шахс омилини ўрганишни тақозо этади. Зоро, ҳар қандай нутқ кўриниши бу – ўзида муайян ижтимоий-маданий муҳитга мансуб, психологик ва когнитив жиҳатдан ўзига хос хусусиятларга эга бўлган шахс фаолиятининг натижасидир. Аён бўладики, дискурсив таҳдил нутқни шахс фаолияти сифатида ўрганишни тақозо этади. Бу жараёни эса лисоний фаолиятга бир вактнинг ўзида бир неча нуқтаи назардан ёндашиш кераклигини билдиради.

¹ Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск VIII. Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978. – С. 467–468.

² Седов К.Ф. Дискурс и личность. – М., 2004. – С. 7–8.

³ Қаранг: Седов К.Ф. Кўрсатилган китоб.

Матнинг антропоцентрик тадқиқи

Дискурс мақомидаги нутқий тузилмани тадқиқ этишда шахс, яъни адресат ва адресантнинг лисоний, когнитив, прагматик, психологияк фаолияти, нутқ акти бажарилаётган воқелик, шунингдек, нутқ акти иштирокчиларининг бевосита ва дистант мулоқоти ҳамда дискурс тузиш жараёнини моделлаштириш, дискурсда жамланган ижтимоий-маданий ахборот масалалари асосий ўринни эгалладайди¹.

Кўринадики, нутқий тузилмани бутарзда ўргаништадқиқотчига жуда катта имкониятлар эшигини очиб бериш билан бирга, унинг дискурсив таҳдил деб номланаётган “фанлар чорраҳаси”дан ўтишини ҳам тақозо қиласди.

Дискурсив фаолият жараёнини ўрганмасдан туриб дискурс ҳодисасини тушунириб бўлмайди. Дискурсив фаолият – нутқ яратиш ва уни идрок этиш жараёнидир². Бинобарин, ушбу жараён нутқ яратувчи – адресант ва уни қабул қилувчи – адресат шахси билан узвий боғлиқдир. Бу ўринда дискурсив таҳдил психолингвистика, социолингвистика, когнитив лингвистиканинг бир нуқтада кесишишини тақозо этади.

Хозирги кунда дискурсив таҳдилнинг бир неча йўналишлари мавжуд. Улардан бири дискурс интерпретациясидир. Дискурс интерпретацияси нутқ тузилмасини “ичдан” туриб таҳдил этувчи, когнитив тиљшунослик билан узвийликка эга бўлган таҳдил кўринишларидан биридир. Дискурсив таҳдил тадқиқотчидан ҳам муаллиф нуқтаи назарини, ҳам ўқувчи нуқтаи назарини эътиборга олишни талаб қиласди.

Дискурс интерпретацияси билан шуғулланган тадқиқотчилардан бири, машҳур голландиялик тиљшунос Ван Дейк Т.А. матбуот материаллари устида олиб борган тадқиқотларида дискурс таҳдилига оид бир қанча муҳим назарий қарашларни яратди³. Шулардан бири макропропозиция ҳақидаги илмий қарашдир. Макропропозиция термини матнда ифодаланган объектив мазмунни акс эттирувчи ҳодисадир. Ван Дейк Т.А. сўзлари билан айтганда, “Макропропозиция... дискурсни ташкил этган гапларда ифодаланган пропозициялардан ҳосил қилинган пропозициядир.... у бир пропозициялар кетма-кетлигининг яна бошқа шундай юқорироқ даражадаги пропозициялар кетма-кетлиги билан боғланишини

¹ <http://www.krugsovet.ru>: Дискурс.

² Седов К.Ф. Дискурс и личность. – М., 2004.

³ Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – С. 117.

1-боб. Матнинг антропоцентрик талқини

аниқдайди ва бунинг натижасида дискурс ёки эпизоднинг глобал маъноси келиб чиқади”¹.

Олим матнда ёнма-ён келган гапларнинг мазмунан боғланишини локал алоқа, дискурсда ифодаланган объектив мазмунни келтириб чиқарадиган боғланишини эса глобал алоқа терминлари билан номлайди ва бу икки ҳодисани фарқлаш лозимлигини таъкидлайди.

Дарҳақиқат, матнда ифодаланган асосий мазмун алоҳида олинган гапдаги шундай мазмундан, яъни пропозициядан тубдан фарқ қиласди. Макропропозицияни тадқиқ этиш тадқиқотчига дискурс яратилишида тафаккур ва тиљнинг муносабатини чуқурроқ ўрганиш, шахс фаолиятини кенгроқ ёритиши имкониятини беради.

Макропропозиция матнда ифодаланган гапларнинг мантикий синтезидир. Унинг қандай вербал воситалар орқали ифодаланиши нутқ яратувчи шахснинг дискурсив қобилиятига боғлиқ бўлади.

Олимнинг макропропозиция ҳақидаги қарашлари публицистик услуг материаллари мисолида асосланган бўлса-да, уни бадиий матн таҳдилига ҳам татбиқ этиш мумкин.

Макропропозиция ҳақидаги бу қараш мураккаб мазмуний тузилишга эга бўлган бадиий матнни тушунишнинг когнитив-дискурсив жиҳатларини ёритишида муҳим аҳамиятга эга. Зоро, ҳар қандай нутқий тузилма, шу жумладан кўп ҳолларда иккиласми номинация билан иш кўрувчи бадиий матннинг асосида ҳам мантикий-когнитив жараён ётади.

Айтиш жоизки, ўзбек тиљшунослигига дискурсив таҳдил ва когнитив тиљшунослик соҳалари эндиғина кириб келмоқда. Нутқий тузилмани антропоцентризм асосида ўрганиш тиљшунослигимиз олдида турган муҳим муаммолардан биридир.

Америкалик тиљшунос Эдуард Сепир ўзининг “Лингвистиканинг фан сифатидаги мақоми” номли мақоласида шундай деб ёзган эди: “Лингвистик тадқиқотлар ривожланиши жараёнида тиљшунослик инсон ҳақидаги фанларни эгаллашда муҳим қурол эканлигини исботламоқда ва, айни вакғда, ўз моҳиятини чуқур ёритишига имкон берувчи бу фанларга ҳам эҳтиёж сезмоқда. Ўзининг анъанавий тадқиқот объекти билан чегараланиб қолган тиљшунос ҳозирги даврда қийин аҳволга тушиб қолиши мумкин. Агар унда озгина тасаввур қила олиш имконияти бўлса тиљшуносликнинг антропо-

¹ Ван Дейк Т.А. Кўрсатилган китоб. – Б. 118.

МУНДАРИЖА

КИРИШ.....	3
1-БОБ. МАТННИНГ АНТРОПОЦЕНТРИК ТАЛҚИНИ.....	11
1.1. Матнни когнитив-семантик тадқиқ этиш муаммолари.....	11
1.2. Нутқ яратилишининг психолингвистик талқини.....	21
1.3. Матн психоингвистик ёндашувлар талқинида.....	25
1.4. Матннинг лингвокультурологик тадқиқи	31
2-БОБ. ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ МАТНЛАРНИНГ КОГНИТИВ-СЕМАНТИК ХУСУСИЯТЛАРИ.....	37
2.1. Макропропозиция ва матн	37
2.2. Ўзбек тилида концептнинг матн орқали ифодаланиши.....	41
2.3. Когнитив метафоралар	47
2.4. Матн яратилишида гештальтнинг ўрни	50
2.5. Матн ва шахснинг дискурсив фаолияти.....	55
2.5.1. Шахс ва матн референцияси.....	55
2.5.2. Матн ва коммуникатив стратегияи	59
3-БОБ. ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ МАТНЛАРНИНГ ПСИХОЛИНГВИСТИК ХУСУСИЯТЛАРИ.....	63
3.1. Ўзбек тилидаги матнларда шахс руҳий ҳолатининг ифодаланиши ...	63
3.2. Матн мазмуний идрокининг хусусиятлари	69
3.3. Матн мазмуний идрокида реципиентнинг роли	78
3.4. Тил ва ассоциатив тафаккур алоқаси	81
4-БОБ. ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ.....	87
4.1. Прецедент бирликларнинг матн яратилишидаги ўрни	87
4.2. Лингвомаданий бирликларнинг матн яратилишидаги ўрни.....	93
4.2.1. Ўхшатиш мазмунли матнлар	93
4.2.2. Метафораларнинг матн яратилишидаги ўрни.....	101
4.2.3. Жонлантириши асосидаги матнларнинг лингвокультурологик хусусиятлари	110
4.3. Тасаввур асосидаги матнлар.....	113
УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР	119
Durdona Khudoyberganova. Anthropocentrik investagition of the Text (Summary)	124
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАВИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	125

CONTENTS

INTRODUCTION.....	3
CHAPTER 1. ANTHROPOCENTRIC INTERPRETATION OF THE TEXT	11
1.1. Problems of Cognitive and semantic research of the text	11
1.2. Psycholinguistic interpretation of making speech.....	21
1.3. The text is under the interpretation of psycholinguistic approaches.....	25
1.4. Lingo – culturological research of the text	31
CHAPTER 2. COGNITIVE SEMANTEC peculiarities of Uzbek TEXTS	37
2.1. Macro proposition and text	37
2.2. Expressing the concept text	41
2.3. Cognitive metaphors	47
2.4. Models role in marring text	50
2.5. Person and text reference	55
2.6. Text and communicative strategy	59
CHAPTER 3. PSYCHLINUISTIC PECULIARITEES OF UZBEK TEXTS	63
3.1. Uzbek texts expressing persons mental state	63
3.2. Peculiarities of understanding the texts meaning	69
3.3. The role of recipient in understanding the texts meaning	78
3.4. Connection between language and associative taught	81
CHAPTER 4. LINGO-CULTUROLOGICAL PECULIARITEES OF UZBEK TEXTS	87
4.1. The place of precedent-related units in making texts	87
4.2. The place lingo -cult urological units in making text	93
4.2.1. Texts which have assimilating meanings	93
4.2.2. The rose of metaphors in making texts.....	101
4.2.3. Lingo -culturological peculiarities of the text the base of enlivening ..	110
4.3. Texts based on the imagination	113
GENERAL CONCLUSIONS.....	119
Durdona Khudoyberganova. Anthropocentrik investagition of the Text (Summary)	124
THE LEST OF USED LITERATURE	125

81.2Ўзб

Х 87

Худойберганова, Дурдана

Матининг антропоцентрик тадқиқи / Д.Худойберганова; масъул мұхаррир Н.Маҳмудов; Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси; Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти. -Тошкент: Фан, 2013. – 136 б.

УЎК: 811.512.135

КБК: 81.2Ўзб

**Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Алишер Навоий номидаги
Тил ва адабиёт институти Илмий кенгашин томонидан нашрға тавсия
этилган**

Мұхаррир: *М.Содиқова*

Мусаҳдих: *М.Абидова*

Техник мұхаррир, саҳифаловчи: *Д.Абдуллаев*

Нашриёт лицензияси AI №138, 27.04.2009 й.

Нашриёт рақами: з-24. Теришга берилди 18.04.2013.

Оригинал-макетдан босишига рухсат этилди 01.05.2013.

Қоғоз бичими 60x84¹/₁₆. Cambria гарнитураси. Офсет босма.

Офсет қоғози. Нашриёт-жисоб т. 8,0. Босма-шартли т. 7,44.

Тиражи 500 нұсха. Келишилгандархда.

ЎзР ФА “Фан” нашриёти. 100170, Тошкент, И.Мұминов күчаси, 9-үй.

Тел./факс (8-371) 262-80-65, 262-70-40.

E-mail: fannashriyot@yandex.com

ЎзР ФА “Фан” нашриёти матбаа бўлимида чоп этилди. 14-буортма.

100170, Тошкент, И.Мұминов күчаси, 9-үй.

“Ko'hi-nur” МЧЖ босмахонасида муқоваланди.

100097, Тошкент, Бунёдкор шоҳкўчаси, 44-үй.

ISBN 978-9943-19-256-0

A standard one-dimensional barcode representing the ISBN number 978-9943-19-256-0.

9 789943 192560